

د عبدالقادر خان خټک "گلداسته" کښې د ماشومانو اخلاقي روزنيزه کتنه

A view on "Guldasta" of Abdul Qadar Khan Khattak as Ethical and Moral Lessons for Children

Mazhar Ahmed ¹, Saber Ali Saber ²

Guldasta is a Pashto translation of Sheikh Saad's well-known Persian book "Gulistan". It has been rendered into Pashto by Abdul Qadar Khan Khattak-Khoshal Khan Khattak's son-in 1124. It was published for the first time by Pashto Academy Peshawar. Guldasta is a collection of short tales and fables –short didactic stories. Abdul Qadar Khan Khattak has translated the prose portion of "Guldasta" into Pashto prose and the poetical pieces into Pashto verse. It's a didactic book containing ethical and moral lessons for children.

د حضرت آدم عليه السلام نه تر دې دمه په انساني تاريخ د ژور نظر اچولو نه پس دا خبره په ډاگه کېږي - چې د نړۍ په مخ هر چرته چې د آدم بچي ژوند کوي - هلته به د چنگيز خان، هلاکو خان او سکندر اعظم غوندې شرخونبي، وحشيان او فساديان هم پيدا کېږي چې په لکهونو بې سگاه انسانان ئې وژلي وو - او ورسره به د مجدد الف ثاني، شاه ولي الله، بلهه شاه او رحمان با با غوندې په امن مئين، د ظلم خلاف غږ پورته کونکي او د ميني او اخلاقياتو درس ورکونکي رهبران او مصلحان هم پيدا کېږي د چا د ژوند مقصد چې د بې لارې شوي او گمراه شوي اولس لار ښودنه کول وي - دغه د ميني او اخلاقياتو درس ورکونکي کسانو کښې يو د فارسي ژبې د ادبي دنيا ځلنده ستورے شيخ سعدي هم دے - د شيخ سعدي په باره کښې احقر سجاد حسين، د "گلستان" په پېش لفظ کښې ليکي:

1 Assistant Professor Department of Pashto Malakand University

2 Lecturer GDC Aghra, Malakand

"نام اشرف الدين، لقب مصلح، اور تخلص سعدي شیراز کو وطن ہونے کا شرف حاصل ہے۔ پیدائش غالباً 589 ہجری میں اور وفات 691 ہجری میں ہوئی" ۱

او د شیخ سعدي د گلستان او بوستان باره کښې ليکي چې:

"مشرق و مغرب کے اکثر زبانوں میں ان کے ترجمے ہوئے۔ مشائخ اور علماء نے ان کی عزت کی، بادشاہوں نے ان کو سلطنت کا دستور العمل بنایا۔ انشاء پر دازوں اور شاعروں نے ان کی فصاحت اور بلاغت کے آگے سر جھکایا۔ ان کا نام جس طرح ایشیاء میں مشہور ہے اس طرح یورپ اور امریکہ میں بھی عزت سے لیا جاتا ہے" ۲

د "گلستان" ژباړې په ډېرو ژبو کښې شوي دي خو ولې په کوم خوند او رنځ چې عبدالقادر خان خټک د شیخ سعدي د گلستان نظم په نظم او نثر په نثر کښې اړولې دے۔ دا د عبدالقادر خان خټک په علمیت او په فارسی او عربی ژبو په عبور لرلو دلالت کوي.

عبدالقادر خان خټک د یو شاعر نه علاوه ډېر لوئې عالم، فاضل انسان ؤ۔ د خپل وخت ډېر طالب عالمان به د علم تنده سرولو د پاره د هغوي صحبت ته راتلل۔ چونکې عبدالقادر خان خټک د فارسی ژبې هم لوئې عالم ؤ، لکه چې د هغه د بیان نه څرکنده ده۔

"چې د گوشه نشینی په ورځو کښې د هغه ځینو دوستانو به د هغه نه استفاده، د علم عربي او فارسي کوله" ۳ او هم د دغه دوستانو په مشوره ئې د گلستان ژباړه کړې ده۔ وائی چې:

"بعضو دوستانو راسخه گلستان کتاب لوست ډېر ډېر به ئې راته وئېل چې د عربی د فارسی کتابونه ډېر دي۔ او په پښتو کښې کتابونه نشته۔ ستا قوت د تصنیف د ترجمې البته شته۔ که تصدیقه په ځان قبول کړې گلستان کتاب چې مطبوع او مرغوب د خاصو عامو دے هم ئې لوئې سړي کوري نصیحت ترې اخلي هم ئې هلکان لوي برکت ترې اخلي" ۴

"په گلدسته" کښې د نورو نصيحت آموزو قيصو او نظمونو نه علاوه د ماشومانو د اخلاقي تربيت په باره کښې هم ډېر څه راوړې شوي دي - کومه چې زمونږ اصل موضوع ده - ډاکټر شاهد محمود نقشبندي غفرله په خپل کتاب "پرورش اولاد کے بہترین اصول" کښې لیکي:

"جب ماں فاطمہ الزہرہ رضی اللہ عنہا اور باپ حضرت علی رضی اللہ عنہم تو پھر بچے حسن رضی اللہ عنہ اور حسین رضی اللہ عنہ بنا کرتے ہیں" ۵

خو وې کله کله د اولاد غوندې خوږ نعمت د مور او پلار د ښه تربيت نه کولو په وجه زحمت هم وگرځي او د والدینو ټوله خواري په سیند لاهو شي - ځکه خو خوشحال با با وائي:

ښه	که	اوځېري	له	ډکې	ښځې	مار
نه	ځولې	ځينې	ځويه	ناهموار		
د	محنت	د	مشقت	د	صبر	نه دي
د	راحت	د	فراغت	دي	د	تلوار ۶

او په يو بل ځای کښې داسې وائي چې:

بهرام	هغه	خنزير	دے
چې	لاټق	دے	د
		تفنک	۷

اوس سوال دا راپورته کېږي چې د ماشوم اخلاقي تربيت دې څنگه اوکړې شي؟ يا هغه کوم اصول او قاعدې دي چې د هغې په ذريعه دې د ماشوم تربيت اوکړې شي -

نو دا خو ظاهره خبره ده چې داسې څه کوټلي اصول، قاعدې او حدونه خوشته نه - نو بيا څه کول پکار دي؟ د ټولو نه وړاندې خو د ماشوم عمر، خيالاتو، جذباتو، حالاتو او نفسياتو ته کتل پکار دي - او ټول ماشومان په يو کاني تلل نه دي پکار -

د يو ماشوم په تربيت کښې د کور ماحول او چاپېرچل لوټې لاس لري - د ماشوم په ذهن کښې دې د وړوکوالي نه دا خبره پنځه کړې شي چې د زمکو او اسمانونو خالق الله پاک دے - د هغه نه

هېڅ پت پناه نشته - او دا چې الله پاک انسانان او پېريان خپل عبادت له پېدا کړي دي - لکه چې د قرآن مجيد فرمان دے

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۸

ژباړه: او ما پېريان او انسانان نه دي پېدا کړي مگر خپل عبادت له

په يوه پښتنه او اسلامي معاشره کښې د ماشوم تربيت پکار هم داسې وي چې د ماشوم ذهني او فطري تربيت داسې وکړې شي چې هغه د معاشرې يو فائده مند وکړې وگرځي - دغه شان دا د مور او پلار ذمه واري ده چې خپل اولاد ته د ژوند اداب او ښايي - په دغه حواله د عبدالقادر خان خټک "گلدسته" د هغه کتابونو په فهرست کښې دے کوم چې د يو ماشوم په اخلاقي تربيت کښې لوي لاس لري. محمد نواز طائر صېب "د گلدسته" په پېژندگلو" کښې ليکي -

"د شلې صدې د درېمې نېمې نه اگاهو به ډېر کم مسلمانان طالب علمان داسې وي چې خوا که هغه په ايران او توران کښې وو که په هند او افغانستان کښې او يا که په ترکيه يا نورو هغه ملکونو کښې چې فارسي ژبه په کښې د درس و تدریس د پاره پکارولې شوه، به ددې ملغلرو نه محروم پاتې شوې وي يعني گلستان د هر هغې بلبل د رسايي باغ ؤ، چا چې د اخلاقياتو او ادبياتو درس حاصلول غوښتل. د دغه شان په صدو صدو بې شماره بلبلان ددې باغ نه فېضياب شوي دي او ددې ښائسته او نصيحت آموزه قيصو، واقعاتو او اشعارو د هغوی د ژوند او اخلاقي تعمير په وده کښې ډېر لوي لاس کړے دے ۹

انسان چې خومره زور اور دے - دومره کمزورے هم دے - الله پاک د فضل او رحم نه بغير نه خونیکي کولے شي او نه د بدې نه ځان ساتلے شي - په دې وجه نه خو په خپل ښک عمل غره کېدل او نه د نورو بد عملونو او عېبونو ته گوته نيول پکار دي - ځکه خو په گلدسته کښې په بيان د خوئي خصلت د دروېشانو کښې په يو حکايت کښې وايي چې

"شېخ وائي قدس الله سره العزيز چې په هلک والي په عبادت ډېر مټين وم شب خېز، محبت مې ډېر ؤ په تقويي په پرهيز، يوه شپه د پلار په خدمت کښې ناست وم، قرآن مجيد مې په غېر کښې ؤ -

تر سحره مې تلاوت کاؤ. بعضې خلق چاپېره تر مونږ اوده وو. ترخې مې اووتل چې يو هم سر نه پورته کوي. هسې په خوب د غفلت اوده دي چې گویا مرده دي، پلار راته اووئېل چې اے ځويه درېغه ته هم اوده وې چې د دوي عېب دې کړے نۀ وے

مشوي

که	در	وبخني	حق	سترگې	خدايښي
ځان	به	ته	تر	همه	خلق
د	کجان	پرده	که	لرې	کړې
هميشه	به	بد	کجان	شي	په
				ځان	باندې
				۱۰	

د خلقو عېبونه لټول او يا د نورو خامو ته د گوتې نيولو په ځانې که سرے د ځان سره دا وعده اوکړي چې د ځانه دغه بد عادتونه او عېبونه اوباسم او يا به داسې عمل نه کوم چې د هغې په وجه ورته نور خلق گوته ونيسي نو د معاشرې اصلاح په عمل کښې راتلے شي. دغه باره کښې عبدالقادر خان خټک په بيان د خوئې خصلت د دروېشانو کښې ليکي چې:

"لقمان حکيم ته چا اووې چې ادب دې له چا زده کړے دے؟ ووئې وې "له بې ادبانو" وې څه رنک؟ وې ئې "هر فعل چې د دوي راته بد ښکارېدو ما ترې احتراز کوؤ"

قطعه

د	معنو	څښتن	عبرت	ورځني	اخلي
که	په	لارې	کښې	پروت	اووښي
هېڅ	په	ما	باندې	منت	د
ما	ادب	له	بې	ادبو	دې
				دده	کړے
				۱۱	

د پښتو يو متل دے چې "پت ئې ساته، مور ئې ساته خو په ادب ئې ساته. کله کله د مور پلار له ډېرې مينې په وجه هم ماشومان خودسره شي، ضدي شي - د ماشوم هره خبره او هر فرمائش پوره

کول هم د هغه عادتونه خراب کړي - ماشومانو ته په بدعمل زورنه هم ورکول پکار وي - لکه چې حضرت مولانا اشرف علي تهانوي په "بهشتي زيور" کښې ليکي:

بچه کو بهت لاډپيارنه کرے ورنه ابتر هو جائے گا- ۱۲

دغه رنک د پښتو ژبې رنگين بيانه شاعر حميد با با هم په خپل دېوان کښې وائي چې:

نازولے	خوئے	نہ	اخلي	ادب
او	سيوري	نخل	نيسي	رطب
يوسف	هاله	شو	لائق	بادشاهي
چې	ئي	اوخوړې	سپېرې	د غضب ۱۳

دغه شان په ماشومونو کښې د برداشت ماده هم پيدا کول پکار وي - په هره موقع د سپېرې خواب په سوک ورکول هم د خبرې حل نه وي - د شر او د افت نه د شرافت لار غوره ده - او د بدل اخستونه د معاف کولو درجه لويه ده -

خوشحال با با وائي چې:

خو	بدانو	سره	بد	شے	هومره	بنه	دي
ولې	عفوه	کرم	ډېر	لري	لذت	۱۴	

او هم دغه مضمون عبدالقادر خان خټک په گلده کښې داسې بيانوي -

يو صاحب دل يو زورور پهلوان سرے اوليدو - په قهر شوي و، له ډېرې غصې ئې خک له خپلې لوسته، پوښتنه ئې اوکړه چې ده ته خه حال پېښ شوي دے - چا اووئې يوه شخص ورته ښکښل کړي دي - په غضب شوي دے - وئې وې دا سفله فرومايه سل منه کالنه اخسته شي توان د يوې خبرې نه لري ۱۵ -

الله پاک په قرآن شريف کښې فرمائي:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ ۱۶

ژباړه: د الله په نيز په تاسو کښې د ټولونه معزز هغه څوک دے چې زيات پرهيز کار دے -

حضور پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد مبارک دے -

إِنَّ مِنْ أَحْسَبِكُمْ إِلَىٰ أَحْسَنِكُمْ أَخْلَاقًا - ۱۷

ژباړه: په تاسو کښې دټولونه ښه هغه څوک دے چې د چا اخلاق ښه وي

د قرآن پاک د آيت او د حضور پاک صلي الله عليه وسلم د حديث نه دا خبره په ښه شان سره جوتهېږي چې د رنک، نسل، نسب، او مذهب په وجه څوک غوره او برتر نه شي کېدے - او هم دغه مضمون په گلدسته کښې داسې راوړے شوے دے -

يوه اعرابي فرزندانو ته نصيحت وايه چې اے زهمنو - په قيامت به له تاسې پوښتنه د خوئي د عمل شي چې بدکه ښه دے، نه به پوښتنه د نسب شي چې څوک دے څه دے؟

د کعبې اطلس هر څوک په سترگو مېږي
نه په دا چې اصل ښه لري نامي شو
يو څو گاهه په صحبت کښې د عزيز و
دا عزت ئې ځکه پياموند گرامي شو ۱۸

واي چې د افسوس نه احتياط ښه دے ځکه خو هوښياران دا هم وائي چې ځان ساته او بل ته مه وايه چې غل ئې . دغه شان د مجلس او د صحبت اثر منلے شوے دے - که يو سرے د لوهار په بټۍ کښې ناسته پاسته کوي نو په سپينه جامه به ئې داغ ضرور لږي . او هم دغه مضمون عبدالقادر خان خټک په گلدسته کښې څه په ښکلې انداز بيانوي:

يو له علماؤ چا اوپښتېده چې که څوک له ښائسته سره ناست وي په خلوت کښې وروي ترلے - غېروي تر مېنځ وتلے - نفس طالب وي شهوت غالب وي - ممکن دے چې په قوت دپرهېز سلامت پاتې شي؟ - وے ئې ممکن دے . اما ممکن نه دے چې له ملامته خلاصې پيامومي .

قطعه

خوک چې له ښکلو سره انباز وي
 که هر خو نېک وي پارسا پاکزوي
 نجات ئې نه شي له ملامته
 پرې به د هر چا زبان درازوي ۱۹

ژبه د الله تعالیٰ لوئی نعمت دے - د انساني اخلاقو د تلو د ټولو نه غټه پمانه د ژبې استعمال
 دے . حمید با با په دغه حلقه په خپل شعر کښې وائی چې:

په هغه لکه مچان خلق ښېږي
 چې په خله کښې غروي نباته ژبه ۲۰

او هم دغه مضمون د پښتو ژبې نازک خیاله شاعر کاظم خان شیدا داسې بیانوي:

په خوره ژبه مرغوب لکه طوطي شه
 که قدرت دې په عطا د شکر نشته ۲۱

لکه څه رنگه چې وئې شول چې خوره او پسته ژبه د اخلاقي معیار پمانه وي خو که خوک
 خورې پستی او ښې خبرې نه شي کولې نو بیا د خبرونه خاموشي بهتر ده - هم دغه مضمون په
 کلدسته کښې عبدالقادر خان خټک په دې ډول بیانوي

نادان لره بهتر تر خاموشي څه نشته که په دا پوهېدے نادان به نه وه

نظم

چې په صبر و تحمل نه که جواب
 هغه که جواب کاندې باصواب
 یا سړيو غوندې کره جواب په هوش

يا چار چايو غوندي ناست ووسه خاموش ۲۲

دغه مضمون په گلدسته کښې په بل حائي کښې داسې هم راوړې شوي دے -

پس	له	فکره	گفتار	بويه
پس	له	صبره	گزار	

بیت

چې ښکاري پخپل گزار کښې ناصبور وي

همېشه ئې د نخچيره غشه دور وي ۲۳

نن په ټوله نړۍ کښې د رنک، نسل، نسب او مذهب په نوم انسانان د انسانانو ويني تويوي - دروغ، نفاق، ټکي، تهمت او غيبت فېشن شوي دے - او اخلاص، اعتماد او باور سر خورلے دے - په داسې حالاتو کښې سړي له څه کول پکار دي - د چا د ملگرتيا لمن نيول پکار دي او د کومو خلقو نه ځان ساتل پکار دي - گلدسته په دغه حواله زمونږ داسې رهنمائي کوي:

عادل چې د چا تر ميانه خلاف وويني، ترې وتښتي ځان کتاره کا. او چې صلح وويني هورته سکونت اختيار کا. ځکه چې هورته سلامت په کتاره کښې دے او هلته حلاوت په گډون کښې دے ۲۴

د گلدسته د لوست نه پس دا خبره ډېره په ښه شان سره جوته بري چې په دې کښې راوړي شوي دا وړې وړې نصيحت آموزه قيصې د ماشومانو اخلاقي تربيت په لړ کښې کليدي کردار لوبولے شي - او د گلستان ددغه افاديت تر مخه د گلستان ترجمه د نړۍ په ډېرو ژبو کښې شوي ده او د مودو مودو نه د نړۍ په ډېرو پوهنتونونو او د ديني مدرسو په نصاب کښې شامل دے -

ماخذونه

۱: شيرازي، شېخ دسعدی، گلستان الميزان ناشران و تاجران کتب الکریم مارکيت اردو بازار لاهور پاکستان ص

- ۲: هم دغه اثر - مخ - ج
- ۳: خیال بخاری، دیباچه، گلدسته، عبدالقادر خان ختک "پښتو اکیډمی پښور، کال ۱۹۸۹ء، مخ ۲۶
- ۴: هم دغه اثر مخ - ۲۶
- ۵: محمود شاهد ډاکټر پرورش اولاد کے بہترین اصول مکتبه الفقیر ۲۲۳ سنت پورہ فیصل آباد ۲۰۱۴
- ۶: ختک خوشحال خان منتخبات خوشحال پښتو اکیډمی آف پشاور مخ ۱۰۷ س - ن
- ۷: ختک، عبدالقادر خان "گلدسته" پښتو اکیډمی پښور، ۱۹۷۹ء، مخ ۲۴۷
- ۸: القرآن منیر بک سنتر ۱۲ حق ستريت اردو بازار لاهور پارہ ۲۷ سورت الزريت
- ۹: طائر، محمد نواز، پڙندگلو، گلدسته، عبدالقادر خان ختک، پښتو اکیډمی پښور، کال ۱۹۸۹ء، مخ ۳
- ۱۰: ختک، عبدالقادر خان "گلدسته" پښتو اکیډمی پښور، ۱۹۷۹ء، مخ ۱۳۲
- ۱۱: هم دغه، مخ ۱۴۳
- ۱۲: تھانویاشرف علی "بہشتی زیور" البرهان پبلیشرز ۳۵ کبیر ستريت اردو بازار لاهور، کال ۲۰۱۲ ص ۵۱۰-
- ۱۳: با با، عبدالحمید درمرجان، یونیورسٹی بک ایجنسی کابل دروازہ، پښور، مخ - ۱۲
- ۱۴: ختک، خوشحال خان، منتخبات خوشحال خان، پښتو اکیډمی پښور، مخ ۱۰۰ س - ن
- ۱۵: ختک، عبدالقادر خان، گلدسته، پښتو اکیډمی پښور، کال ۱۹۸۹ء، مخ ۱۶۰
- ۱۶: القرآن، منیر بک سنتر، ۱۲ حق ستريت اردو بازار لاهور، پارہ ۲۶ سورت الحجرات، آیت ۱۳
- ۱۷: بخاری، محمد اسماعیل، صحیح البخاری، مکتبه رحمانیہ اقراسنتر، غزنی ستريت اردو بازار لاهور
- ۱۸: ختک، عبدالقادر خان، گلدسته، پښتو اکیډمی پښور، کال ۱۹۸۹ء، مخ ۲۴۱
- ۱۹: هم دغه، مخ ۲۱۲
- ۲۰: با با، عبدالحمید، در و مرجان، یونیورسٹی بک ایجنسی کابل دروازہ، پښور مخ - ۷۷
- ۲۱: شیدا، کاظم خان، دپوان، د پښتو ادبی مرکز پاکستان سرانے نورنک بنو، مخ ۴۹ س - ن
- ۲۲: ختک، عبدالقادر خان "گلدسته" پښتو اکیډمی پښور، کال ۱۹۸۹ء، مخ ۲۷۰
- ۲۳: هم دغه اثر، مخ - ۲۷۴
- ۲۴: هم دغه اثر، مخ - ۲۹۰